Στις αρχές του δεύτερου μισού του ΙΘ’ αιώνα, ο τσάρος Νικόλαος επειγόταν να διαδεχτεί την Οθωμανική αυτοκρατορία εξασφαλίζοντας έξοδο στο Αιγαίο. Τίποτα όμως δεν προμηνούσε τη διάλυσή της, αν ο ίδιος δεν ενεργούσε κατάλληλα. Το μεγάλο χαρτί του ήταν η προστασία των χριστιανών υπηκόων του σουλτάνου.

Στους Άγιους Τόπους, ο ανταγωνισμός ορθοδόξων και καθολικών, Ελλήνων και Λατίνων, κρατούσε από την εποχή των σταυροφόρων. Στα 1847, ξέσπασαν συμπλοκές ανάμεσα στους καθολικούς και ορθοδόξους, επειδή χάθηκε ένα ασημένιο αστέρι από τη σπηλιά της Βηθλεέμ. Με ρωσική επέμβαση, ένα φιρμάνι (8 Φεβρουαρίου του 1852) καθόρισε τα ζητήματα καταπώς ήθελαν οι ορθόδοξοι.

Ο αυτοκράτορας της Γαλλίας Ναπολέοντας Γ’ θεώρησε το φιρμάνι μοναδική ευκαιρία για να αναπτύξει δράση ανάμεσα στους δυσαρεστημένους καθολικούς της περιοχής. Ήταν ακριβώς η ώρα που οι Ρώσοι άρχισαν να υποκινούν ζήτημα προστασίας όχι μόνο των ορθοδόξων αλλά όλων των χριστιανών υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Ναπολέοντας χρησιμοποιούσε το φιρμάνι για να προσεταιριστεί τους καθολικούς κι ο Νικόλαος εκμεταλλευόταν τη δράση των Γάλλων πρακτόρων ως δήθεν αντιρωσική ενέργεια. Αρχές του 1853, κάλεσε τον Άγγλο πρεσβευτή στην Πετρούπολη, Σέιμορ, κι άνοιξε μαζί του συζήτηση, για την οποία κρατήθηκαν πρακτικά.

Σύμφωνα με αυτά, ο τσάρος εξέφρασε τις ανησυχίες του για την τύχη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, την οποία παρομοίασε με άνθρωπο ετοιμοθάνατο. Δήλωσε ξεκάθαρα πως δεν ενδιαφερόταν για την τύχη του Ελληνισμού, με τίποτα δεν επιθυμούσε να δει την Κωνσταντινούπολη ελληνική κι ούτε ήταν της γνώμης πως η Ελλάδα έπρεπε να γίνει κράτος σημαντικό. Πολύ περισσότερο, ήταν ενάντιος στην επανίδρυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Οι απαντήσεις του Άγγλου πρεσβευτή ήταν πολύ προσεκτικά διατυπωμένες, γεγονός που θα έπρεπε να είχε πονηρέψει τον Νικόλαο. Η Αγγλία είχε τη γνώμη ότι ο ασθενής δεν ήταν ετοιμοθάνατος και ότι η κατάστασή του ήταν αναστρέψιμη, αρκεί να προχωρούσε έγκαιρα ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων, που να οδηγούσε την Οθωμανική αυτοκρατορία στον εκσυγχρονισμό και στη δημιουργία ενός κράτους κατά τα δυτικά πρότυπα.

Στις 16 Φεβρουαρίου (1853), έφτασε στην Κωνσταντινούπολη ο Ρώσος διπλωμάτης

Αλέξανδρος Σέργιεβιτς Μεντσίκοφ που άρχισε να συμπεριφέρεται σκαιότατα στους Τούρκους επίσημους, υπογραμμίζοντας ότι η Ρωσία προστατεύει όλους τους χριστιανούς και με βάση τις παλιές συνθήκες θέτει την «ελληνορωσική θρησκεία» κάτω από την προστασία της.

Ο σουλτάνος ειδοποίησε την Αγγλία και τη Γαλλία. Ο γαλλικός στόλος έπλευσε στο Αιγαίο. Οι Άγγλοι ενήργησαν «εγγλέζικα». Ο όρος που υποβίβαζε την Ορθοδοξία σε «ελληνορωσική θρησκεία» δεν ήταν απλά καινοφανής. Υποδήλωνε και μια τάση πανσλαβιστική που τονιζόταν με ένα ξαφνικό ρωσικό ενδιαφέρον για τους Βουλγάρους, οι οποίοι επίσημα ήταν ανύπαρκτοι. Ο πανσλαβισμός όμως ήταν ολοκληρωτικά αντίθετος προς τον Ελληνισμό και οι Άγγλοι άφησαν να «διαρρεύσει» η συζήτηση τσάρου - Σέιμορ παγώνοντας κάθε σκέψη των Ελλήνων υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας να κινηθούν υπέρ των Ρώσων. Έπειτα, βοήθησαν την Πύλη στη διατύπωση μιας προσεκτικής απάντησης στους Ρώσους: Η Τουρκία δεχόταν τις ρωσικές θέσεις αναφορικά με τους Αγίους Τόπους και δεν ανέφερε λέξη για όλα τα υπόλοιπα.

Ο τσάρος υπέγραψε διάγγελμα προς τον ρωσικό λαό, όπου εξηγούσε τις υποχρεώσεις του από τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή να προστατεύσει τους «ορθοδόξους» της αυτοκρατορίας (η «ελληνορωσική» θρησκεία ξεχάστηκε). Στο διάγγελμα τονιζόταν ότι ο σουλτάνος δεν πήρε ξεκάθαρη θέση στο ζήτημα, οπότε ο ίδιος ήταν υποχρεωμένος να στείλει στρατό στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, όχι για να τις κατακτήσει αλλά για να τις έχει ως εγγύηση ώσπου να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη.

Μπροστά στη διαμορφούμενη κατάσταση, η Τουρκία υποδαύλιζε τον άνεμο του πολέμου. Ώσπου να καταλήξουν κάπου οι συνομιλίες, ο ρωσικός στρατός κυρίευσε τις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Στην Κωνσταντινούπολη, η Πύλη οργάνωσε «αντικυβερνητικές» διαδηλώσεις που κατηγορούσαν τον σουλτάνο ότι δε ζητούσε από τους Αγγλογάλλους να έρθουν στον Βόσπορο. Η κυβέρνηση «απολογήθηκε» ότι κάτι τέτοιο το απαγόρευαν οι συνθήκες, οι διαδηλωτές «επέμεναν» ότι οι συνθήκες είχαν ήδη καταλυθεί και η κυβέρνηση «αναγκάστηκε να υποκύψει» ζητώντας από τους Αγγλογάλλους να καταπλεύσουν. Ήρθαν αμέσως. Οπότε η Τουρκία (4 Οκτωβρίου του 1853) κήρυξε τον πόλεμο στη Ρωσία.

Ξαφνικά, ο τσάρος Νικόλαος διαπίστωνε ότι είχε απομονωθεί για τα καλά. Η Ιερή Συμμαχία διαλύθηκε και τυπικά. Με την Πρωσία αμέτοχη και την Αυστρία ουδέτερη. Με την Αγγλία συγκαλυμμένα και τη Γαλλία απροκάλυπτα εχθρικές να συμβουλεύουν τον σουλτάνο. Με τα Βαλκάνια παγερά αδιάφορα καθώς κανένας δε φαινόταν να πείθεται από τους Ρώσους πράκτορες που διέτρεχαν τη χερσόνησο. Οι Βούλγαροι μόλις μάθαιναν ότι υπήρχαν ως εθνική οντότητα, οι Μολδαβοί και οι Βλάχοι είχαν πρόσφατες εμπειρίες για το τι σημαίνει

ρωσικό ενδιαφέρον, οι Σέρβοι απλά αγανακτούσαν με τον Καραγεόργεβιτς που κρατούσε φιλική στάση απέναντι σε Αυστριακούς και Τούρκους, το Μαυροβούνιο ζούσε στον δικό του κόσμο και οι Έλληνες υπήκοοι του σουλτάνου ακόμα δεν είχαν συνέλθει από την αποκάλυψη των πραγματικών προθέσεων της Ρωσίας. Μόνο ο βασιλιάς του ανεξάρτητου Βασίλειου της Ελλάδας, Όθωνας, θεώρησε πως του δινόταν μια καλή ευκαιρία για αντιπερισπασμό των Ελλήνων από τα μύρια όσα του καταλόγιζαν.

Ο τσάρος Νικόλαος υπέγραψε το νέο διάγγελμα προς τον ρωσικό λαό την 1η Νοεμβρίου του 1854: Όλα γίνονταν για την κατακαημένη την Ορθοδοξία. Στις 30 του μήνα, ο ρωσικός στόλος βύθισε τον τουρκικό στο λιμάνι της Σινώπης. Ο ρωσικός στρατός πήρε τη Σιλίστρια κι άρχισε να προελαύνει προς τη Μακεδονία. Η Αυστρία ειδοποίησε τον Νικόλαο πως θα την έβρισκε μπροστά του αν δε γύριζε πίσω. Ο τσάρος υποχώρησε. Οι Αγγλογάλλοι βγήκαν στην Καλλίπολη.

Τον Νικόλαο (πέθανε στις 2 Μαρτίου του 1855) διαδέχθηκε ο γιος του, Αλέξανδρος Β' (1818 - 1881), που συνέχισε όσα άρχισε ο πατέρας του, ενώ στο μέτωπο των αντιπάλων προστέθηκε και η Σαρδηνία. Το φθινόπωρο, οι δυνάμεις του αντιρωσικού μπλοκ πέρασαν τον Δούναβη. Οι Ρώσοι υποχώρησαν στην Κριμαία, όπου μεταφέρθηκε ο πόλεμος. Ξεκίνησε η πολιορκία της Σεβαστούπολης που διάρκεσε 349 ημέρες. Μια τοπική νίκη στον Καύκασο επέτρεψε στον Αλέξανδρο να έχει μούτρα να κουβεντιάσει με τους αντιπάλους του. Οι συζητήσεις ξεκίνησαν, ενώ η Σεβαστούπολη αμυνόταν ακόμα. Έπεσε πριν να υπογραφεί η ειρήνη.

Ένα μνημόνιο καθόριζε τα δίκαια των χριστιανών υπηκόων του σουλτάνου, χωρίς να θίγονται η αξιοπρέπεια και η ανεξαρτησία του στέμματος. Ο Αμπντούλ Μετζίτ εξέδωσε το «χατ - ι - χουμαγιούν» («λαμπρό έγγραφο», 6 Φεβρουαρίου του 1856) που καθιέρωνε την ισότητα των πολιτών και καταργούσε το σουλτανικό δικαίωμα πάνω στη ζωή και την περιουσία των υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Καταργήθηκαν και οι «ατιμωτικές» ονομασίες γκιαούρ και κιαφίρ για τους χριστιανούς, τσιφούτ για τους εβραίους. Ουσιαστικά, η Δύση αντικαθιστούσε τη Ρωσία στην προστασία των χριστιανών. Στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, η ρωσική προστασία καταργήθηκε, ενώ διατηρήθηκε η αυτονομία κάτω από την επικυριαρχία του σουλτάνου. Έμπαινε όμως ένας σημαντικός νέος όρος: Οι ηγεμονίες θα οργανώνονταν εσωτερικά σύμφωνα με την επιθυμία των κατοίκων. Ήταν το πρώτο βήμα προς την ένωση.

Η συνθήκη των Παρισίων, με την οποία τερματίστηκε ο Κριμαϊκός πόλεμος, υπογράφτηκε στις 30 Μαρτίου του 1856 κι ουσιαστικά διακήρυσσε τον σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από όλους. Στην πραγματικότητα, την Ιερή

Συμμαχία που μόλις είχε κηδευτεί, την αντικαθιστούσε ένα είδος Συμβουλίου Ασφαλείας (Ρωσία, Αυστρία, Πρωσία, Γαλλία, Αγγλία, Τουρκία) που είχε μόνο ένα μέλημα: Να προστατεύει την Τουρκία από κάθε εξωτερική επιβουλή και κάθε εσωτερική επαναστατική απόπειρα. Την είπαν «Ευρωπαϊκή Συναυλία». Απέτυχε, όπως είχε αποτύχει και η Ιερή Συμμαχία.

(τελευταία επεξεργασία, 27.4.2009)